

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Zpráva z konference „Principy konstitucionalizmu“ konané 5. června 2015 na Právnické fakultě Trnavské univerzity

Konstitucionalismus patří k pojmům, jejichž obsah je neustále upřesňován s ohledem na historický vývoj i kontext zkoumání. Nejinak tomu bylo i na mezinárodní konferenci konané v Trnavě na půdě tamní Právnické fakulty, kde vystoupili řečníci ze Slovenska, České republiky a Polska. Průběh konference částečně vystihl již v úvodním proslovu *doc. JUDr. Radoslav Procházka, Ph.D., JSD.*, když zdůraznil význam právní vědy i ve smyslu pokračování tradic, identity, zásad, na rozdíl od praxe, která právo mnohdy vidí jako pouhý nástroj. Na druhé straně ale praxe pomáhá odhalovat nedotaženosti momentálních koncepcí a nutí doktrínu tyto koncepce dále, někdy i znova promýšlet.

Vlastní konferenci zahájil příspěvek *JUDr. Mgr. Daniela Krošláka, Ph.D., LL.M.* nazvaný *Pojem a principy konstitucionalizmu*. Nabídl určitou mapu konstitucionalismu, v níž rozlišil deskriptivní a preskriptivní použití pojmu konstitucionalismus, a na druhé straně tři základní podoby jeho obsahu: právní, politický a „populární“ ve smyslu (vše)lidový. Následně charakterizoval čtyři obecně přijímané znaky konstitucionalismu – přítomnost ústavy, systému omezené vlády, dělby moci a dodržování lidských práv. Vzhledem k podobnosti těchto znaků s pojetím právního státu se na závěr pokusil provést jejich základní možná odlišení.

Odlišnosti a jejich důsledky pro evropský konstitucionalismus na úrovni národní, nadnárodní i mezinárodní stály rovněž v centru pozornosti druhého příspěvku od *prof. Michala Bobka: Základní práva a základní hodnoty v nové a staré Evropě; cože to vlastně sdílíme?* Na příkladech požadavků na publikaci právních předpisů, práva na soukromí a ekonomické svobody demonstroval, že koncepce společných práv a ústavních principů je z velké části rétorickou kategorií a v aplikační praxi může u stejně definovaných hodnot docházet k velkým rozdílům kvůli odlišnosti společenského kontextu anebo vzhledem k jejich konkrétní pozici vůči dalším hodnotám (např. příklony k individualismu a na druhé straně ke komunitarismu). Tyto rozdíly začínají dle *prof. Bobka* proměňovat tradiční transfery právních vlivů: západ – východ, respektive západ – Rada Evropy/Evropská unie – východ. Po výrazném rozšíření Evropské unie v roce 2004 a současně nárůstu kauz z „nové“ Evropy před Evropským soudem pro lidská práva (ESLP) se vytváří nová rovnováha v ochraně základních práv a svobod, kdy oba evropské soudy budou nuceny brát vážně ústavní diverzitu, zájmy, či symboly národních ústavních systémů, zejména těch se zvýšenou citlivostí s ohledem na předchozí historický kontext.

Třetím vystupujícím byl *JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D.* s tématem *Autonomie jednotlivce vs. autorita práva*. Proti metafyzickému slovníku konstitucionalistů se rozhodl obhajovat *Humeovo* pojetí morálky, založené nikoliv na rozumu, nýbrž na citu, a tedy čistě lidského – humánního – původu. Prvním krokem je schopnost rozlišit mezi institucionálními pravidly a morálními principy, přičemž morální postoje jako výchozí premisy nemají žádné další zdůvodnění. Používat pojem pravdy v morální argumentaci proto není příliš užitečné. Teorie poznávání a emoční angažovanost se nicméně nemusejí vzájemně vylučovat: příklad egoistického hedonisty schopného empatie, a tedy přispívajícího na charitu, prokazuje, že sentimentalismus může být ekonomicky racionální.

Následoval referát *Nová vlna zájmu o manželství v ústavním právu (několik úvah)*. *Dr. Bolesław Banaszkiwicz* v něm porovnal historickou i aktuální ústavní úpravu manželství v Německu, Polsku a na Slovensku, která se dostává do popředí pozornosti teprve na přelomu 20. a 21. století v souvislosti s otázkou institucionalizace „nemanželských“ svazků. Stávající, v případě Slovenska nově zaváděné, úpravy obsahující afirmativní tvrzení a nikoliv zákaz

začínají působit ve dvou protichůdných směrech: buď jako petrifikace existujícího stavu a setrvávání na specifičnosti manželského svazku, anebo jako inspirace pro odstranění diskriminace. Zkušenosti Německa a Polska demonstrují vliv nejenom soudů, ale i veřejného mínění, na interpretaci těchto ústavních ustanovení. Bude zajímavé sledovat, kterou cestou se po referendu ze 7. února 2015 vydá Slovensko.

Na aktuální problémy aplikační praxe v případech ústavních aspektů zásahů do základních práv v trestním řízení upozornil ve stejnojmenném vystoupení *prof. JUDr. Jozef Čentěš, PhD.* z Generální prokuratury SR. Zatímco v článku 1 a 13 Ústavy Slovenské republiky jsou obecně zakotveny principy vázanosti státu právem a mezi zásahů do základních práv a svobod, soudy musejí v konkrétních případech vážit zájem státu na odhalování trestných činů a základní práva pachatele. Na základě judikatury Ústavního soudu tak byla do právního řádu vnesena např. možnost nahrazení koluzní vazby nebo povinnost odůvodňovat udělení souhlasu s odposlechem. Jiná rozhodnutí, navíc v situaci plurality nejvyšších soudních institucí, jsou však způsobilá značně oslabit předvídatelnost práva: v paralelně probíhajícím řízení, avšak ještě před rozhodnutím Soudního dvora Evropské unie (SDEU) o směrnici o uchovávání údajů ze služeb elektronických komunikací,¹ pozastavil Ústavní soud usnesením Pl. ÚS 10/2014 účinnost některých ustanovení zákona o elektronických komunikacích, aniž by se vyjádřil k dalším obdobným napadeným ustanovením trestního řádu a zákona o policejním sboru. Rozhodnutí ve věci samé do doby konání konference nebylo přijato.

O významu soudnictví pro úvahy vztahující se ke konstitucionalismu pojednával i další příspěvek *doc. JUDr. Jana Kyselý, Ph.D.* nazvaný *Soudce jako politik? Poznámky na okraj konstitucionalismu strachu*. Nejdříve shrnul různé přístupy ke studiu soudní moci od začátku 20. století ve Spojených státech, Francii, Německu a Československu. Za tři základní okruhy otázek zkoumání považuje: 1) o čem soudní moc rozhoduje, 2) jak rozhoduje a 3) kdo rozhoduje, nicméně konstatoval určitý rozdíl mezi předmětem zájmu odborníků a široké veřejnosti. Právě důvěra veřejnosti se jeví být významná v případech, kdy soudce rozhoduje za nejasné, někdy až absentující, právní normy, a tedy se nemůže dovolávat svého majestátu vyplývajícího z pravomoci aplikovat právo. Navíc cílené vyjímání otázek z politického diskursu přenesením na voličům přímo neodpovědné rozhodovatele nemusí mít za následek pouze depolitizaci otázky, ale také politizaci rozhodovatele. K strachu politiků z odpovědnosti se rovněž přidává strach z většiny, který může ústavní soudce pobízet k větší ochraně různě *ad hoc* konstruovaných individuálních práv. Negativní konstitucionalismus, neboli konstitucionalismus strachu je tudíž založen na reflexi minulých selhání a strachu ze suveréna, namísto toho aby se zajímal o vytváření institucí nadaných odpovědností, a uznání, že nemůže existovat jediný garant konstitucionalismu, ale musíme jím být my všichni.

Druhý blok příspěvků zakončil *JUDr. Daniel Šváby* analýzou možných dopadů Protokolu č. 16 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv s příhodným názvem: *Serio ludere alebo zavádza mechanizmus žiadosti o poradné stanovisko Protokolu č. 16 k EDĽP do ústavnej diskusie o výklade základných práv hazardný prvok?* Ač tento protokol zatím nevstoupil v platnost z důvodu nedostatečného počtu ratifikací, pro svou analogii s předběžnou otázkou k SDEU vzbuzuje obavy, že národní soudy nebudou s to správně rozeznat, na který evropský soud by se měly obrátit. Přítom odpovědi, jež mohou od ESLP a SDEU dostat, mají v některých případech potenciál být diametrálně odlišné, jak bylo demonstrováno na rozhodování slovenskými soudy včetně Ústavního v případě *Križan*,² anebo na srovnání rozhodování SDEU

¹ Rozhodnutí SDEU ve spojených věcech C-293/12 Digital Rights Ireland proti Irsku a C-594/12 Kärntner Landesregierung a další.

² Shrnutí skutkového stavu a průběhů řízení obsahuje rozhodnutí SDEU ve věci C-416/10 Jozef Križan a další proti Slovenská inšpekcia životného prostredia.

ve věcech *Melloni*³ a *Jeremy F*⁴ Dle dr. *Švábyho* představuje upřednostnění systému Evropské unie jedinou možností, jak se vyhnout hazardnímu prvku ve volbě mezi ESLP a SDEU.

Odpolední sekci zahájil JUDr. *Michal Šejvl, Ph.D.* referátem *Může mít stát morální subjektivní práva? Některé problémy skupinových práv*. Nejdříve představil různé známé paradoxy kolektivního rozhodování a *Listův* a *Pettitův* teorém nemožnosti,⁵ aby pak dovodil, že kolektivy mohou mít vlastní morální postoje jako jiní morální aktéři, byť vzniklé agregováním postojů členů kolektivu. Pak se zamyslel nad možností kolektivních morálních práv státu (jakožto jednoho z kolektivů) z kantovské perspektivy. Dovodil, že některá omezení rozhodování státu, která plynou především z požadavků na právní stát (např. dělba moci), jsou dobře odůvodnitelná nikoli tím, že pokud by je stát překročil, zasahoval by do morálních práv svých členů, nýbrž tím, že pokud by je překročil, pozbyl by morální integrity sebe sama jakožto racionálního aktéra.

Z jiného úhlu se vztahu práva a soudnictví věnoval rovněž příspěvek doc. JUDr. *Zdeňka Koudečky, Ph.D.* *Právo nad soudcem nebo soudce nad právem?* Poukázal na racionalitu *Weyrovvo-Kelsenovy* podoby ústavního soudnictví, kdy možnost zrušení obyčejného zákona z důvodu rozporu s ústavními zákony nepředstavuje porušení vlády práva a jedná se pouze o spory o výklad ústavy při respektování toho, že všichni jsou normám podřízeni. Nejvyšší soud USA si podle vystupujícího ani při svých historicky nejkontroverznějších nálezech nikdy nepřisvojil právo rušit dodatky Ústavy, opačnou tendenci evropských ústavních soudů považuje za soudcovský aktivismus nové kvality, kdy se soudy dostávají nad právo. Na vybraných kauzách českého Ústavního soudu pak demonstroval judičiální pokusy o narušení rovnováhy mezi nejvyššími státními mocemi.

O potřebě větší akceptace již zákonodárcem provedeného vyvážení střetu základních práv v rámci řízení o ústavních stížnostech přesvědčivě pojednali JUDr. *Lajosz Mészáros* a JUDr. *Ján Štiavnický, Ph.D.* v úvaze příznačně nazvané *Viac ústavné je to, čo moc nerobí alebo k výročiu nálezu I. ÚS 100/04*. Soudobý diskurz je ve velké míře ovládnutý až nekritickým zdůrazňováním role soudců jako ochránců principů práva, k němuž představuje text pouze prvotní přiblížení. Na rozdíl od abstraktního přezkumu ústavnosti v případě ústavních stížností je ústavní soud vázán celým právním řádem, neodporuje-li některý předpis anebo jeho ustanovení předpisu vyšší právní síly. Nové, od názoru zákonodárce odlišné, vyvážení základních práv může učinit pouze plénum v rámci abstraktního přezkumu ústavnosti. Avšak ustálená zvyklost nepředkládání senátních návrhů do pléna vedla k tlaku na obecné soudy, aby na základě senátních rozhodnutí přednostně aplikovaly ústavu proti výslovnému textu zákona. Že se nejedná o šťastný přístup, demonstuje i zmíněný nále z roku 2004 o možnosti přijetí záruky u koluzní vazby, opřený o čtení judikatury ESLP, které se ukázalo v rozporu s pozdějšími rozhodnutími ESLP. Zákonodárce proto v souladu s judikaturou ESLP možnost nahrazení koluzní vazby nepřipouští, přestože aplikační praxe a doktrína s ní dosud počítá.

Konferenci uzavřelo vystoupení JUDr. *Tomáše Lalíka, Ph.D.* na téma *Politický konstitucionalizmus a jeho limity (z pohľadu samotného politického konstitucionalizmu)*. Nejdříve poukázal na renesanci politického konstitucionalismu v dílech *J. Waldrona, M. Tushneta* a dalších, aby se následně pokusil vymezit jeho znaky (politická rovnost, odpovědnost, zákaz dominance a otevřenost diskurzu) a poskytnout kritiku, respektive najít jeho meze přímo z pozic politického konstitucionalismu. K posledně zmíněným patří mj. lid, který omezuje parlament požadavky přímé demokracie a prokazuje značně proměnlivé mínění, a dále

³ Rozhodnutí SDEU ve věci C-399/11, *Melloni*.

⁴ Rozhodnutí SDEU ve věci C-168/13 PPU, *Jeremy F*.

⁵ Autor výslovně odkázal na práce C. Lista a P. Pettita, např. LIST, C. – PETTIT, P. Group Agency and Supervenience. *The Southern Journal of Philosophy*. 2006, s. 85–105.

specifické historické a další kontextuální podmínky, které umožňují fungování politického konstitucionalismu v konkrétních zemích.

Za každým blokem příspěvků následovala podnětná diskuse a příspěvky, včetně těch, které z časových důvodů nezazněly, budou společně publikovány v druhé polovině roku 2015.

Jana Ondřejková*

Zpráva z konference *Symposium '20 Years Later: the Legacy of Bosman'*

Dne 18. června 2015 se na T.M.C. Asser Institutu v Haagu uskutečnilo Symposium k dvacátému výročí od případu *Bosman*. Konalo se současně v rámci oslav 50 let od založení T.M.C. Asser Institutu. Fakta případu jsou již dostatečně známa. Stručně jen stačí připomenout, že fotbalista *Bosman* nepřijal nabídku svého stávajícího belgického klubu na uzavření nového kontraktu v roce 1990 a chtěl odejít do klubu z jiného členského státu, francouzského Dunkerque. Dle tehdejších přestupních pravidel fotbalového sektoru se kluby musely dohodnout na odstupném i v případě, že hráči již vypršel předchozí kontrakt. Na neshodě klubů ztroskotal *Bosmanem* vytoužený přestup. Jeho právní zástupce *J. Dupont* zvolil argumentaci dle evropského práva o volném pohybu osob, kterého se dovolával přímo u belgických soudů. Ty pak postupně zasílaly dnešnímu Soudnímu dvoru EU (SDEU) několik předběžných otázek, z nichž nakonec soud odpovídal na dvě. Konkrétně se zabýval legalitou přestupních pravidel a cizineckých kvót, které nakonec považoval za překážku volného pohybu mezi členskými státy. Konferenci nejprve uvedl *Ben van Rompuy*, současný ředitel *ASSER International Sports Law Centre*, který všechny účastníky uvítal a popřál úspěšné jednání. Účastníky též pozdravil na úvod *Robert Siekmann*, jeden ze spoluzakladatelů *ASSER International Sports Law Centre*, který vyzdvihl fakt, že kauza *Bosman* způsobila zvýšený zájem o sportovní právo, a sám zapomínal na začátky činnosti *ASSER International Sports Law Centre*, kdy sportovní právo nebylo součástí „mainstreamu“ práva, respektive kdy bylo na vědeckou činnost v tomto oboru nahlíženo s nedůvěrou.

Cesta do minulosti – vzpomínky osobností spojených s případem *Bosman*

První část konference s podtitulem ‚*Getting to Bosman*‘ obsadil panel přednášejících, který byl složen z následujících osobností: *Stephen Weatherill* (*Oxford University*), *Ian Forrester* (*White & Case LLP*), tehdejší právní zástupce UEFA a *Carl Otto Lenz*, bývalý generální advokát, autor stanoviska pro SDEU v kauze *Bosman*. *Stephen Weatherill* navázal na *R. Siekmanna* a zavzpomínal také na dobu, kdy byl jedním z mála prvních akademiků zabývajících se aktuálními otázkami sportovní regulace ve světle evropského práva. Ovšem kauza *Bosman* dle něj dodala oboru nové možnosti a připojili se další autoři. Následně ve své přednášce přešel ke svému tradičnímu vysokému standardu znalostí o této problematice. Shrnul podstatu kauzy *Bosman* a její vliv na regulaci sportu v Evropě. Přiznal, že sportovní sektor má i některé silné argumenty za účelem docílení autonomie na obecně platném právu, se kterými lze souhlasit ve světle jeho specifik. Sám se však přiklání maximálně k podmíněné autonomii sportovní úpravy, tj. sportovní asociace nesmějí nepřiměřeně porušovat práva garantovaná právem EU. Bylo vidět, že se oboru věnuje s nadšením. S určitou dávkou humoru také reagoval na prohlášení hráče *Bosmana*, které tento fotbalista shodou okolností pronesl den před konáním konference. Hráč *Bosman* vyjádřil přesvědčení, že by z každého transferu hráčů mělo putovat

* JUDr. Jana Ondřejková, Ph.D., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. E-mail: ondrejko@prf.cuni.cz. Zpráva je zpracována v rámci projektu PRVOUK P17 s názvem „Vědy o společnosti, politice a médiích ve výzvách doby“.